

ПОСТІЙНЕ ПОСИЛАННЯ

<https://www.gewerkschaft.berlin/uk/>

%D0%B1%D0%BB%D0%BE%D0%B3/%D0%B4%D0%B2%D0%B0%D0%B4%D1%86%D1%8F%D1%82%D1%8C-

%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0-%D0%B2%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%B0-

%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%B3-1980-%D1%80%D1%96%D0%BA/ctbhyv8u

PDF СТВОРЕНО

13 жовтня 2026 р., 07:35 CEST

Двадцять одна вимога: Данциг, 1980 рік

Gewerkschaft Underdog · Версія 1.0 · 7 жовтня 2026 р.

У серпні 1980 року працівники Данцизької верфі зайняли своє підприємство і домоглися того, чого в Східному блоці не мало бути: профспілки, незалежної від держави. Першою з їхніх двадцяти одної вимоги була не заробітна плата, а право на об'єднання — перше питання щодо заробітної плати стояло на сьомому місці. Шістнадцять місяців по тому уряд ввів воєнний стан.

Влітку 1980 року в Польщі сталося те, що за логікою системи не могло статися. У державі, яка вважала себе владою робітничого класу, робітники страйкували проти уряду — і домоглися права організовуватися незалежно від нього. Послідовність вимог, які вони при цьому висунули, заслуговує на увагу: заробітна плата не була на першому місці.

Передісторія

Цикли страйків

Серпень 1980 року не був першою спробою. У 1956 році в Познані, у 1970-му на узбережжі, у 1976-му в Радомі та Урсусі відбувалися заворушення, спричинені конфліктами щодо заробітної плати, норм праці чи цін на продукти харчування, і всі вони були придушені.

У Познані в 1956 році йшлося про надмірно утримані податки з премій, занадто високі норми та заробітну плату; безпосереднім приводом стала невдача переговорної делегації у Варшаві. У грудні 1970 року причиною стало підвищення цін у середньому на 23 відсотки. Під час придушення грудневих заворушень 1970 року загинуло 45 осіб, більшість із яких — від пострілів військових та міліції, серед них були робітники верфі та сторонні перехожі.

З подій 1970 року учасники зробили тактичний висновок, який став вирішальним у 1980 році: не виходити на вулиці. Той, хто залишає підприємство й бере участь у демонстрації, стає мішенню. Той, хто залишається на підприємстві, змушує супротивника або вести переговори, або розстрілювати виробничі приміщення.

Gewerkschaft Underdog e.V.

Поштова адреса: Ehrenbergstraße 16a,
Scanbox #12300, 10245 Berlin

Реєстр об'єднань VR 42624 B

Дільничний суд Шарлоттенбург

info@gdog.pro

www.gewerkschaft.berlin

Чого навчили попередні страйки

Досвід був неоднозначним, і саме він пояснює подальшу послідовність вимог.

Після 1970 року підвищення цін було фактично скасовано після чергових страйків у лютому 1971 року; загальні обіцянки щодо реформ залишилися невиконаними. У 1976 році оголошені підвищення цін були скасовані протягом одного дня — учасники страйків у Радомі та Урсусі домоглися свого, але заплатили за це звільненнями, ув'язненням та жорстоким поводженням.

Отже, урок полягав не в тому, що поступки відкликаються, а в чомусь гіршому: що обіцянки залишаються невиконаними, а ті, хто їх виборів, згодом зазнають переслідувань. Без власної організації немає нікого, хто згодом міг би вимагати виконання поступки — і нікого, хто захищав би переслідуваних.

Комітети

Після 1976 року виникли групи, які підтримували переслідуваних працівників та їхні сім'ї, організовували юридичну допомогу та поширювали інформацію — найвідомішим з них був Комітет захисту робітників (KOR). До цього додалися створення вільних прибережних профспілок у 1978 році та зростання підпільної преси.

Саме ці структури пояснюють, чому серпень 1980 року пройшов інакше, ніж у 1970-му. Був досвід, зв'язки та люди, які знали, як формулювати вимоги.

Страйк

Привід

7 серпня 1980 р. було звільнено кранівницю Анну Валентинович за п'ять місяців до виходу на пенсію. Вона була активною учасницею вільних профспілок. 14 серпня працівники верфі імені Леніна в Гданську оголосили страйк і вимагали її повернення на роботу та повернення Леха Валенси, підвищення заробітної плати, спорудження пам'ятника жертвам 1970 року та гарантій безпеки для страйкарів.

Поворотний момент

Через кілька днів керівництво верфі запропонувало поступку, якої працівникам верфі було б достатньо. Страйк добігав кінця, і працівники почали залишати верф.

У цей момент чотири жінки підбігли до воріт і затримали їх: Анна Валентинович, Аліна Пенковська, медсестра заводської амбулаторії, Ева Осовська, також із верфі, та Генрика Кшивонос, водійка трамвая. Їхній аргумент полягав у тому, що підприємства, які приєдналися до страйку, залишилися б з порожніми руками, якби верф зараз припинила страйк.

Ця версія ґрунтується на спогадах, а не на сучасних документах; у польських наукових колах вона в основному не піддається сумніву. За переважною оцінкою, це є ключовим моментом усього процесу: з успішного страйку на підприємстві виник міжпідприємницький конфлікт.

Було створено міжпідприємницький страйковий комітет, до якого за лічені дні приєдналися сотні підприємств.

Двадцять одна вимога

У ніч з 16 на 17 серпня страйковий комітет сформулював двадцять одну вимогу та виклав їх на двох фанерних дошках. 18 серпня їх вивісили біля воріт № 2. Порядок викладення вимог не був випадковим.

На першому місці стояло визнання вільних профспілок, незалежних від держави та підприємств, з чітким посиланням на Конвенцію № 87 Міжнародної організації праці. На другому місці стояло право на страйк та безпека страйкарів і їхніх помічників. На третьому — свобода думки, преси та публікацій. Далі йшли поновлення на роботі звільнених після 1970 та 1976 років і звільнення політичних в'язнів, доступ страйкового комітету до засобів масової інформації та участь суспільства у подоланні кризи.

Лише на сьомому місці була перша фінансова вимога — страйкова допомога —, на восьмому — підвищення заробітної плати на 2.000 злотих. Далі йшли забезпечення продовольством, пенсії, охорона здоров'я, догляд за дітьми та робочий час.

Таким чином страйкарі поставили процедурне питання перед питанням розподілу. Обґрунтування випливає з власного досвіду, описаного вище: обіцянки без організаційної підтримки не мають юридичної сили.

Угода

31 серпня 1980 р. страйковий комітет та урядова комісія підписали Данцизьку угоду. Це була не єдина угода: 30 серпня її підписали у Щецині, 3 вересня — у Ястшембе-Здруй, а 11 вересня — у Домброві-Гурнічі.

Уряд визнав незалежні, самокеровані профспілки — в обмін на умову, викладену в тому ж пункті: страйковий комітет визнав провідну роль партії в державі та існуючу систему союзів, а нові профспілки зобов'язалися не виконувати функцій політичної партії.

У вересні регіональні комітети об'єдналися в загальнонаціональну організацію: «Солідарність». На піку свого розвитку восени 1981 року вона, за власними даними, налічувала від дев'яти до десяти мільйонів членів, що становило приблизно третину працездатного населення.

Що сталося потім

Військовий стан

13 грудня 1981 р. уряд на чолі з Войцехом Ярузельським ввів воєнний стан. Діяльність профспілки було призупинено; офіційно її було розпущено лише згідно із Законом про профспілки від 8 жовтня 1982 р.. Під час дії воєнного стану було інтерновано близько десяти тисяч осіб.

16 грудня 1981 р. спеціальні підрозділи під час придушення страйку в шахті «Вуек» у Катовіце розстріляли дев'ятьох гірників; ще 21 особа отримала поранення.

Суперечка щодо обґрунтування

Ярузельський виправдав цей крок необхідністю запобігти радянській інтервенції.

Противники цієї позиції вважають це виправданням задним числом і посилаються на радянські документи, які роблять інтервенцію малоймовірною — зокрема, на протокол Політбюро від 10 грудня 1981 р. та на щоденник радянського ад'ютанта, який наводить на думку, що саме Ярузельський сам просив про військову допомогу. З 1990-х років ситуація з джерелами покращилася, але це не вирішило питання.

Повернення

«Солідарності» тривала в підпіллі протягом семи років. У 1988 році нові хвилі страйків призвели до переговорів, що розпочалися 31 серпня 1988 р.; їх результатом став «Круглий стіл», який засідав з 6 лютого по 5 квітня 1989 р.. 17 квітня 1989 р. профспілка була знову зареєстрована. На наступних, частково вільних виборах правляча партія зазнала поразки.

Висновки

З юридичної точки зору: свобода об'єднання як основне право

Суть Гданської угоди полягає у свободі об'єднання — праві об'єднуватися з метою захисту умов праці без дозволу держави чи роботодавця.

Це право закріплено в міжнародному праві в Конвенції № 87 Міжнародної організації праці від 9 липня 1948 р., яка набула чинності 4 липня 1950 р. і була ратифікована Польщею 25 лютого 1957 р.. Державні профспілки не відповідали цим вимогам. Отже, страйкарі вимагали не нового права, а виконання існуючого — і у своїй першій вимозі чітко посилалися на це.

Звідси впливає загальне спостереження: розрив між закріпленим правом та його реалізацією є не юридичною проблемою, а проблемою забезпечення дотримання. Договори не виконуються самі по собі. У Гданську цей розрив завершився страйком.

Стратегічно: процедура перед розподілом

Порядок двадцяти однієї вимоги є найважливішим стратегічним уроком цього конфлікту.

Аргумент на користь цього

вимоги щодо заробітної плати можна задовольнити, а потім знецінити. Право на власну організацію не можна просто так скасувати, оскільки воно змушує протилесну сторону постійно мати справу з партнером по переговорах.

Заперечення

Процесуальні права є абстрактними для людей, які перебувають у скруті. Тим, хто не має найнеобхіднішого, важко переконати в необхідності права на організацію; вимога щодо виплати страйкового грошового забезпечення, що посідає сьоме місце, свідчить про те, що навіть страйкарі з Данцига це розуміли.

Їхня відповідь була не теоретичною, а ґрунтувалася на досвіді: вони двічі переживали, чим закінчуються обіцянки без організації.

Політично: самообмежена революція

У 1980 році «Солідарність» не претендувала на владу. Соціологиня Ядвіга Станішкіс надала поняттю «самообмеженої революції» його найвідоміше тлумачення; сама стратегія готувалася в дисидентському русі навколо Яцека Куроня та Адама Міхніка ще з 1970-х років.

Обґрунтування було зовнішньополітичним — радянська реакція — та внутрішньополітичним: профспілка, яка керує, вже не є профспілкою, бо тоді їй більше немає протистояння, до якого вона могла б висувати вимоги.

Однак у 1981 році самообмеження діяло лише в обмеженому обсязі. Програма першого з'їзду восени 1981 року та вимога проведення вільних виборів до Сейму виходили за межі суто опозиційної сили.

Самообмеження як сила

Згідно з цією інтерпретацією, рух вижив під час воєнного стану саме завдяки цьому і був у 1989 році здатний до переговорів.

Самообмеження як втрачена можливість

Згідно з іншою точкою зору, уряд у 1981 році був достатньо слабким, і стриманість дала руху час. Чи була «Солідарність» насправді достатньо сильною — це оцінка, а не факт, і остаточно відповісти на це питання неможливо.

Ця суперечка торкається питання, яке постає перед кожною сильною профспілкою. Той, хто обмежується роллю протипаги, залишається здатним до дій, але не змінює ситуацію докорінно. Той, хто бере на себе урядову відповідальність, може формувати політику, але втрачає здатність суперечити самому собі. Польські події після 1989 року — коли уряди, що виникли з руху, проводили економічну політику, соціальні витрати якої для частини власних членів були високими, — є повчальним прикладом для цього питання; наскільки високими були ці витрати і чи можна було їх уникнути, є предметом суперечок в економічній історії.

Суспільний аспект: чиє ім'я згадується

Рішення не припиняти страйк, коли працівники верфі досягли своєї мети, було прийнято чотирма жінками. У суспільній пам'яті про Гданськ на перший план виходить чоловік.

Це не є винятковим випадком для Польщі і не є лише питанням справедливості щодо окремих осіб. Хто зводить рух лише до його речників, той втрачає з поля зору те, що його підтримувало — і робить з цього хибні висновки щодо того, що буде необхідно наступного разу.

Філософський погляд: солідарність як рішення

Назва руху точно позначає той процес, який його породив. Солідарність тут була не почуттям і не приналежністю, а дією, що мала свою ціну: продовжувати страйк, хоча власна мета була досягнута, заради вимог інших, ризикуючи в кінцевому підсумку втратити все.

У цьому полягає відповідь на давнє заперечення проти ідеї солідарності. Це заперечення полягає в тому, що солідарність — це лише прихований власний інтерес. У Гданську власний інтерес був уже задоволений, коли було ухвалено рішення. Те, що сталося потім, було чимось іншим — і це тривало шістнадцять місяців, воєнний стан та сім років підпілля.

Що залишається

Гданськ — це рідкісний випадок, коли трудовий конфлікт змінив державний лад. Але найважливіший урок, який можна перенести на інші ситуації, полягає не в цьому.

Вона полягає в послідовності вимог. Гданські страйкарі знали, що кожна виборона поступка триває лише доти, доки є хтось, хто може її вимагати. Тому вони спочатку вибороли саме цю людину.

Джерела

- Двадцять одна вимога Міжпідприємничого страйкового комітету, Гданськ, 17 серпня 1980 р.. Дві фанерні дошки у 2003 році були внесені до реєстру ЮНЕСКО «Пам'ять світу» під назвою «Twenty-One Demands, Gdańsk, August 1980»; вони зберігаються в Європейському центрі «Солідарність».
- Гданська угода від 31 серпня 1980 р.; угоди у Щецині від 30 серпня, Ястшембі-Здруй від 3 вересня та Домброві-Гурнічі від 11 вересня 1980 р..
- Ядвіга Станішкіс: «Самообмежуюча революція Польщі» (Poland's Self-Limiting Revolution), під редакцією Яна Т. Гросса, Princeton University Press, 1984.
- Тімоті Гартон Еш: «Польська революція: „Солідарність“», 3-тє видання, Нью-Хейвен: Yale University Press, 2002.
- Шана Пенн: «Таємниця «Солідарності». Жінки, які перемогли комунізм у Польщі», Енн-Арбор: University of Michigan Press, 2005. (Присвячена переважно підпільній діяльності після грудня 1981 року.)
- Конвенція № 87 Міжнародної організації праці про свободу об'єднання та захист права на об'єднання від 9 липня 1948 р.; ратифікована Польщею 25 лютого 1957 р..
- Закон про профспілки Народної Республіки Польща від 8 жовтня 1982 р..

Цитується як

Gewerkschaft Underdog, Двадцять одна вимога: Данциг, 1980 рік, Gewerkschaft Underdog, Fassung 1.0, 07.10.2026, <https://www.gewerkschaft.berlin/uk/>

%D0%B1%D0%BB%D0%BE%D0%B3/%D0%B4%D0%B2%D0%B0%D0%B4%D1%86%D1%8F%D1%82%D1%8C-%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0-%D0%B2%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%B0-%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%B3-1980-%D1%80%D1%96%D0%BA/ctbhv8u, abgerufen am 13.10.2026.

Ліцензія

CC BY-ND 4.0 — Namensnennung, keine Bearbeitung
